

Minnen från det revolutionära kriget

av Che Guevara 1963 - Alegría de Pío

Alegría de Pío är en plats i Orienteprovinsen, i kommunen Niquero nära Cabo Cruz. Där tog diktaturarmén oss med överraskning den 5 december 1956.

Vi var utmattade efter en fotvandring som inte hade varit lång, men mycket påfrestande. Vi hade landstigit den 2 december på ett ställe som kallas Playa de Las Coloradas. Vi förlorade nästan hela vår utrustning och hade gått ändlösa timmar i saltvattensträsk med nya kängor. Nästan hela truppen hade fått skavsår. Men skorna och skavsåren var inte vår enda fiende. Vi hade nått fram till Kuba efter sju dagars färd över Mexikanska Bukten och Karibiska Havet, utan mat i en båt i dåligt skick. Vi hade lämnat hamnen i Tuxpán den 25 november, en blåsig dag med nordlig vind då alla fritidsbåtar var förbjudna att gå ut. Nästan alla var sjösjuka, utan vana vid havet. Alla dessa strapatser hade satt sina spår. Många var grön-gölingar som aldrig deltagit i strid förut.

Det enda som återstod av vår stridsutrustning var våra gevär och patronbälten och lite våt ammunition. Våra läkemedelsförråd hade kommit bort och de flesta av våra ryggsäckar hade blivit kvar i sumpmarkerna. Natten innan hade vi gått genom sockerrörsfälten på Niquerobruket, som på den tiden tillhörde Julio Lobo.

Vi stillade vår hunger och törst genom att tugga på sockerrör, och eftersom vi saknade erfarenhet hade vi längs vägen lämnat efter oss bagassen, de urtuggade sockerrörsbitarna. Men soldaterna behövde inte dessa spår för att följa oss. Vår vägvisare, fick vi veta något år senare, hade förrätt oss och talat om för vakterna var vi fanns. Vi hade låtit vägvisaren ge sig av kvällen innan och hade sålunda begått ett misstag som upprepades ytterligare några gånger under vår kamp, ända tills vi lärde oss att hålla ögonen på civila, som vi inte kände så väl, så länge vi befann oss i farligt område. Vi borde aldrig ha släppt vår falske vägvisare ur sikte.

På morgonen den 5 december orkade många inte ta ett steg till. På gränsen till kollaps gick vi korta sträckor och tog långa pauser. Därför fick vi order att göra halt när vi kom till en gles dunge på gränsen till ett sockerrörsfält, ganska nära tät

skog. De flesta av oss sov den morgonen.

Mitt på dagen började vi lägga märke till ovanliga tecken. Piper-plan och andra mindre plan, militära och civila, började cirkla runt i närheten. Några i vår grupp fortsatte lugnt att hugga sockerrör utan en tanke på hur väl det syntes från luften, där planen rörde sig sakta på låg höjd. Min uppgift som truppens läkare på den tiden var främst att sköta om kamraternas skavsår. Jag minns på ett ungefär den sista jag plåstrade om den dagen. Kamraten hette Humberto Lamotte och detta skulle bli hans sista dag. Jag minns hur trött och plågad han såg ut, när han gick iväg från mig och min sjukvårdslåda med skorna i hand, bort till sin post,

Kamrat Montané och jag satt lutade mot en trädstam och pratade om våra barn. Vi åt av den magra ransonen, en halv korv och två kex, då vi hörde ett skott. Ögonblicket därefter föll ett regn av kulor över den 82 man starka gruppen. Åtminstone tyckte vi det i första förskräckelsen i detta vårt eldprov. Mitt gevär tillhörde inte de bästa. Jag hade medvetet bett att få det eftersom jag var i urusel kondition efter en lång astmaattack under hela överfarten och inte ville riskera att ett bra vapen skulle gå till spillo i mina händer.

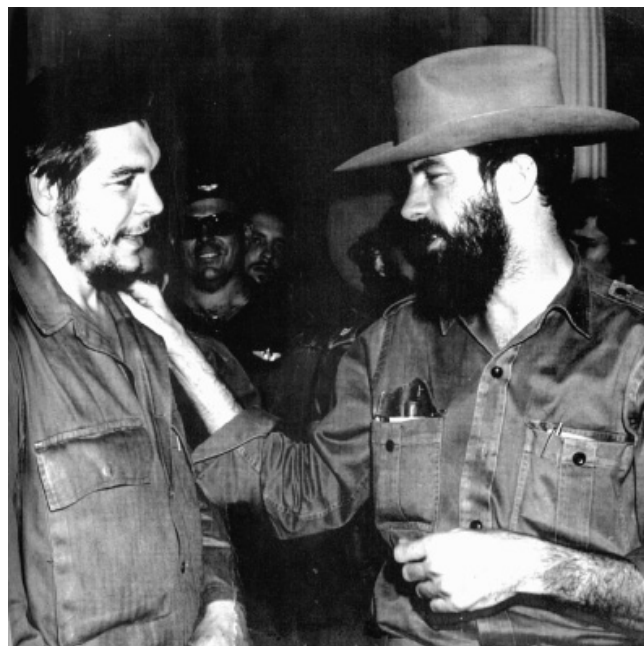
Jag kommer inte ihåg när och hur det hela gick till. Minnena har blivit suddiga. Jag minns hur Almeida, på den tiden kapten, kom fram till mig i kulregnet och frågade vilka order som gällde. Men det fanns inte längre någon där som kunde ge några. Senare fick jag veta att Fidel förgäves hade försökt samla ihop alla på sockerrörsfältet på andra sidan rågången. Det överraskande anfallet tillsammans med den intensiva beskjutningen hade blivit för mycket för oss. Almeida sprang tillbaka för att ta hand om sin grupp och samtidigt lämnade en kamrat en låda ammunition framför fötterna på mig. När jag förebrådde honom för det tittade han på mig med ångestladdade ögon, som jag kommer ihåg som om det var igår, och svarade någonting som ”detta är inte rätta stunden att släpa på kulor”. Han fortsatte genast på vägen genom sockerrörsfältet. (Han mördades senare av en av Batistas snutar).

Kanske var detta första gången jag i praktiken

måste välja mellan min uppgift som läkare och min plikt som revolutionär soldat. Framför mig på marken låg min ryggsäck full med medicin och en låda full med ammunition. Det var omöjligt för mig att bära båda. De var för tunga. Jag lyfte upp ammunitionslådan, lämnade ryggsäcken och gick över gläntan som skilde mig från sockerrören. Jag minns alldeles tydligt Faustino Pérez, som stod på knä och sköt med sin kulspruta. Nära mig gick en kamrat som hette Arbetosa fram mot sockerrörsfältet. En kulsprutekärve träffade oss båda. Jag kände en häftig stöt i bröstet och en skada på halsen. Jag trodde jag var död. Arbetosa som kräktes blod och blödde ymnigt från ett djupt sår av en 45-kalibrig kula, ropade: ”De har dödat mig”, och började skjuta vilt omkring sig utan att någon fiende fanns inom synhåll. Jag låg på marken och sa till Faustino: ”De fick mig” (fast i verkligheten använde jag ett betydligt starkare uttryck). Faustino fortsatte skjuta, tittade på mig och sa att det inte var något allvarligt. Men i hans ögon kunde jag läsa den dom som min skada innebar.

Jag låg på marken och skickade iväg ett skott i riktning mot skogen. Jag följde den sårades dunkla impulser. Jag började tänka på bästa sättet att dö i denna stund då allt tycktes förlorat. Jag kom ihåg en berättelse av Jack London där hjälten, som inser att han ska frysa ihjäl på Alaskas isiga vidder, lugnt lutar sig mot ett träd och bereder sig att dö på ett värdigt sätt. Det är den enda bild jag kommer ihåg. Någon som låg på knä skrek att vi måste ge oss, men då hörde jag bakom mig en röst – senare fick jag veta att det var Camilo Cienfuegos – som ropade: ”Här är det ingen som ger sig ...”, följt av en svordom.

Ponce närmade sig upprörd. Han flämtade och visade mig ett stort kulsår. Kulan hade tydligen trängt igenom ena lungan. Han sa till mig att han var sårad och jag svarade likgiltigt att det var jag också. Ponce släpade sig vidare mot sockerrörsfältet liksom andra kamrater, som ännu inte blivit sårade. Ett ögonblick var jag alldeles ensam. Jag bara väntade på att dö. Almeida kom fram och uppmanade mig att följa med. Trots smärtan lydde jag honom och vi nådde fram till sockerrörsfältet. Där såg jag den storartade kamrat Raúl Suárez, som hade fått tummen söndersliten av en gevärskula, och Faustino Pérez som höll på att förbinda honom och spjåla tummen. Sedan

Che Guevara med vännen och gerillaledaren Camilo Cienfuegos 1959. Camilo omkom samma år i en flygolycka.

blev allt ett virrvarr mitt i ett larm av små flygplan som strök lågt över fältet och sköt med kulsprutor. De sådde stor förvirring och skapade helvetiska och ibland groteska scener. En överviktig kamrat försökte gömma sig bakom ett sockerrör. En annan skrek hela tiden att vi skulle hålla tyst mitt i kulregnets fruktansvärda oväsen, utan att någon kunde förstå varför.

En grupp samlades under Almeidas ledning. Där ingick jag och löjtnant Ramiro Valdés, nu major, och kamraterna Chao och Benítez. Med Almeida i spetsen gick vi över den sista rågången i sockerrörsfältet och nådde fram till skogen som räddade oss. Då hördes de första ropen ”det brinner” i sockerrörsfältet och pelare av rök och eld steg mot himlen. Jag är inte riktigt säker på att jag rätt minns vad som hände. Jag tänkte mer på nederlagets bitterhet och att jag snart skulle dö, än på kampens förlopp. Vi gick ända tills mörkret hindrade oss att fortsätta och vi beslöt att lägga oss ned och sova, alla i en enda hög, utsatta för myggen, plågade av hunger och törst.

Så gick vårt elddop till den 5 december 1956 i närheten av Niquero. Så började sammansvetsningen av det som senare skulle bli rebellarmén.

Översättning: Eva Björklund

Striden vid El Uvero

När vi bestämt målet för vårt anfall återstod att i detalj planera hur det skulle genomföras. En viktig fråga var att ta reda på antalet soldater och vaktposter, hur de höll kontakt med varandra, vilka vägar som fanns, var civilbefolkningen bodde etc. Kamrat Caldero, nu major i rebellarmén, gjorde ett storartat jobb i det här sammanhanget. Jag tror mig minnas att Caldero var svärson till förmannen på sågverket.

Vi antog att armén hade mer eller mindre exakt information om vår närvaro i området. Vi hade tillfångatagit några angivare, försedda med identitetspapper, som erkänt att de var utsända av Casillas för att skaffa upplysningar om var rebellarmén höll till och brukade samlas. Det var verkligen motbjudande, och samtidigt ynkligt, att se de två angivarna be för sina liv. Men i denna svåra stund kunde vi inte bortse från krigets lagar. Båda spionerna avrättades följande dag.

Samma dag, den 27 maj, samlade staben alla officerare till ett möte. Fidel meddelade att vi skulle skrida till handling inom 48 timmar och att vi måste vara beredda att ge oss iväg med trupper och utrustning. Vi fick inte veta mer då.

Caldero skulle vara vägvisare för han var väl hemmastadd i trakten kring Uvero-posteringen och kände till alla in- och utgångar och tillfartsvägar. På kvällen gav vi oss iväg. Det blev en lång vandring, ungefär 16 kilometer, men hela tiden i nedförsbacke längs vägar som Babúnbolaget hade byggt för sina sågverk. Ändå tog det oss ungefär åtta timmar för vi fick hela tiden stanna upp och vidta försiktighetsåtgärder, framför allt när vi närmade oss det farliga området. Slutligen kom anfallsordern, rakt på sak. Vi skulle inta förposter och genomborra träbarackerna med kulor.

Vi visste att det inte fanns några omfattande försvarsanordningar, bortsett från några stockverk här och var i närheten av kasernen. Posteringsarna med vardera tre eller fyra soldater var de starka fästena, strategiskt utplacerade i utkanten av kasernområdet. Från en kulle i närheten hade man uppsikt över kasernen och därifrån skulle staben leda anfall. Det var lätt att krypa fram tätt in på byggnaden genom de täta snåren på kullarna i närheten. Vi hade stränga order att inte skjuta mot

bruksområdet där det fanns kvinnor och barn. Bland dem var förmannens hustru, som kände till anfallsplanen men inte ville ge sig iväg för att inte väcka misstankar. Det som bekymrade oss mest, när vi förberedde oss för anfallet, var att inte skada civilbefolkningen.

Kasernen i El Uvero låg vid stranden. För att omringa den behövde vi bara anfalla från tre håll.

Två plutoner ledda av Jorge Sotús och Guillermo García sändes till den postering som hade kontroll över kustvägen från Peladero, den väg som vi också delvis använde. Almeida skulle ta på sig att oskadliggöra en postering mot berget, ungefär mot norr. Fidel skulle befinna sig på kullen med uppsikt över kasernområdet och Raúl skulle gå rakt fram mot kasernen med sin pluton. Jag fick ta plats mellan dem med mitt maskingevär och mina medhjälpare. Camilo och Ameijeiras skulle anfalla framifrån, dvs. mellan mig och Raúl, men de gick vilse i mörkret och började striden till vänster om mig i stället för till höger. Crescencio Pérez och hans pluton skulle ta sig fram på vägen från El Uvero till Chivirico och hindra eventuella förstärkningar från det hållet.

Vi trodde att det skulle gå fort tack vare överraskningsmomentet. Men minuterna gick och vi lyckades inte placera ut oss i de ideala lägen vi räknat ut. Vägvisarna, Caldero och en man från trakten vid namn Eligio Mendoza, kom av och till med upplysningar. Vi såg att det snart skulle bli dag och gryningsljuset började förebyda morgonen utan att vi hunnit inta de ställningar som vi planerat från början för att överraska fienden. Jorge Sotús meddelade att han från sin ställning inte hade överblick över sitt mål men det var för sent att göra nya manövrer. När Fidel öppnade eld med sitt gevär med kikarsikte kunde vi lokalisera kasernen genom svarselden, som kom efter några sekunder. Jag befann mig på en liten upphöjning i terrängen och hade kasernen i sikte, men avståndet var för stort. Därför tog vi oss fram för att söka bättre ställningar.

Alla ryckte fram. Almeida tog sig fram till posteringen som försvarade ingången till kasernen på hans sida, och till vänster om mig såg jag Camilos keps med en näsduk i nacken, precis som främlingslegionärernas hjälmar, men med

26-julirörelsens märke. Vi ryckte fram under eldgivning från alla håll med iakttagande av alla försiktighetsåtgärder som denna typ av strid kräver.

Kämpar som skilts från sina enheter började ansluta sig till min lilla grupp. En kamrat från Pilón som kallades ”Bomben”, Mario Leal och Acuña anslöt sig också till det som nu utgjorde en liten stridsenhet. Motståndet hade hårdnat och vi hade kommit ned på den öppna slättmarken, där vi måste ta oss fram med oändlig försiktighet, under fiendens ständiga och precisa beskjutning. Från min ställning, knappt 50-60 meter från fiendens förtrupp, såg jag två soldater rusa upp ur skyttegravan. Jag sköt mot dem men de flydde till brukslängorna som vi måste akta oss för att skjuta på. Vi fortsatte framryckningen fastän terrängen inte gav minsta skydd, inte en grästuva att gömma sig bakom, och med kulorna visslande runt öronen. Just då hörde jag i stridslarmet jämmer och skrik i närheten. Jag trodde att det var en sårad fiendesoldat och kröp fram och uppmanade honom myndigt att ge sig. Det visade sig vara Leal som sårats i huvudet. Jag undersökte snabbt såret och fann att kulan gått in och ut genom pannbenet. Leal höll på att svimma. Lemmarna på kroppens ena sida, jag minns inte riktigt vilken, började förlamas. Det enda bandage jag hade till hands var en pappersbit som jag la över såren. Joel Iglesias kom för att ta hand om Leal medan vi fortsatte anfallet. Sedan föll Acuña, också han sårad. Vi kunde inte rycka fram längre utan fortsatte skjuta mot en väl skyddad skyttegrav som besvarade elden. Vi samlade mod för ett slutligt anfall mot skyttegravan, för det var enda sättet att få slut på fiendens motstånd. Då gav kasernen upp.

Det har inte tagit många minuter att berätta detta. Men det tog ungefär två timmar och fyrtiofem minuter från första skottet tills vi lyckades inta kasernen. Några kamrater ur förtruppen, det bör nämnas att det var Victor Mora och några till, tog flera fångar som utgjorde det sista motståndet. Och från skyttegravan framför oss kom en soldat upp med sitt vapen i vädret till tecken på att han gav sig. Runt omkring hördes soldater ropa att de gav sig. Vi sprang mot kasernen och möttes av en sista maskingevärssalva. Senare fick vi veta att det var den som tog livet av löjtnant Nano Díaz.

Vi kom fram till bruksområdet och där

tillfångatog vi de två soldater som undkommit min kulspruteeld. De var tillsammans med läkaren och hans assistent. Läkaren var en gråhårig och maklig man och jag vet inte vad som blev hans öde senare (jag vet inte om han anslutit sig till revolutionen). Men mötet med honom blev besynnerligt. Mina kunskaper i medicin har aldrig varit särskilt stora och det började komma in ett stort antal sårade och jag kände mig då inte särskilt hågad att ägna mig åt läkarvård. Men när jag skulle överlämna de sårade till arméläkaren frågade han hur gammal jag var och när jag tog min examen. Jag förklarade att det var några år sedan och då sa han rakt på sak: ”Hördu grabben, ta hand om det här för jag är nyutexaminerad och har mycket liten erfarenhet.” Med sin brist på erfarenhet och med den begripliga fruktan han kände som fånge, hade han glömt vartenda ord han lärt sig inom läkaryrket. Så jag måste än en gång byta ut geväret mot läkarrocken, vilket faktiskt bara innebar att jag tvättade händerna.

Efter denna strid, som var en av våra blodigaste, började vi samla in och sammanställa fakta och därför kan jag nu ge en mer överskådlig bild av händelseförloppet och inte bara vad jag kunde berätta utifrån min egen upplevelse. Striden förlöpte ungefär så här:

När Fidel med ett skott gav signal till strid började vi alla rycka fram mot våra mål och armén svarade med häftig eldgivning, i stor utsträckning riktad mot den kulle varifrån vårt befäl ledde striden. Det hade bara gått några minuter när Julito Díaz stupade bredvid Fidel, av ett skott direkt i huvudet. Minuterna gick och motståndet förblev hårt och vi kunde inte hota dess ställningar. Almeida hade den viktigaste uppgiften i mitten. Han måste på något sätt undanröja vaktposten för att öppna väg för sina och Raúl's trupper, som skulle gå till frontalangrepp mot kasernen.

Kamraterna berättade sedan hur vägvisaren Eligio Mendoza tog sitt gevär och kastade sig in i striden. Han var vidskeplig och hade en helgonamulett. När de sade åt honom att akta sig svarade han föraktfullt att hans ”helgon” skyddade honom för allt. Några minuter senare föll han för en kulkärve som bokstavligen slet sönder kroppen.

Väl förskansade slog fiendetrupperna tillbaka mot oss och åsamkade oss förluster. Det var mycket svårt att rycka fram i mittzonen. Vid

vägen till Peladero försökte sig Jorge Sotús på en manöver i flanken med en medhjälpare som kallades ”Polisen”, men han dödades omedelbart och Sotús tvingades att kasta sig i havet för att undgå samma öde. Därmed var han praktiskt taget försatt ur strid. Andra i hans pluton försökte rycka fram men drevs tillbaka.

Jag tror att en kamrat, en bonde vid namn Vega, dödades. Manals sårades i lungan, Quike Escalona sårades på tre ställen, i en arm, i baken och i en hand då han försökte ta sig fram. Soldaterna var väl skyddade bakom stockverk och besköt oss med kulsprutor och halvautomatiska gevär och spred förödelse i vår lilla trupp. Almeida gav order om en slutlig attack för att på något sätt oskadliggöra fienden framför sig. Då sårades Cilleros, Maceo, Hermes Leyva och Pena och Almeida själv sårades i axeln och vänstra benet. Kamrat Moll dödades. Men detta anfall betvingade posteringen och vägen mot kasernen öppnades. På andra sidan hade Guillermo Garcías träffsäkra maskingevär oskadliggjort tre av försvararna. En fjärde försökte fly men dödades. Raúl, vars pluton var delad i två grupper, ryckte snabbt fram mot kasernen. De båda kaptenerna Guillermo García och Almeida avgjorde striden. Båda två oskadliggjorde de posteringar de fått på sin lott och möjliggjorde den slutliga stormningen. Även Luis Crespo gjorde en berömvärd insats när han lämnade staben för att delta i stormningen.

När fiendens motstånd höll på att bryta samman, och vi var på väg att inta kasernen, hade de hängt ut en vit näsduk. I det ögonblicket måste någon, antagligen från vår trupp, ha öppnat eld igen och fienden svarade med en kulkärve som träffade Nano Díaz i huvudet. Hans kulspruta hade tills dess spritt förödelse bland fienden. Crescencios pluton deltog nästan inte alls i striden för hans kulspruta hade hakat upp sig. Deras insats bestod i att vakta vägen till Chivirico och där tillfångatogs några soldater som försökte fly. Striden hade pågått i två timmar och fyrtiofem minuter men trots den intensiva eldgivningen hade ingen civil kommit till skada.

När vi räknade igenom våra förluster fann vi följande: Av de våra var Moll, Nano Díaz, Vega, ”Polisen”, Julito Díaz och Eligio Mendoza döda. Leal och Cilleros var svårt sårade. Andra med mer eller mindre svåra skador var: Maceo, i en axel, Hermes Leyva, skottskada i bröstet, Almeida, i

vänstra axeln och benet, Quike Escalona, högra armen och handen, Manals, en kula i lungan men utan svårare symptom, Pena, skjuten i knäet, och Manuel Acuña, i högra armen. Sammanlagt var 15 kamrater försatta ur stridbart skick. Fienden hade 19 sårade, 14 döda och 14 tillfångatagna. 6 hade lyckats fly. Sammanlagt 53 man alltså, som leddes av en fänrik. Han satte ut den vita flaggan sedan han sårats.

Våra män var ungefär 80 och deras 53. Av sammanlagt 133 män blev 38, mer än en fjärdedel, försatta ur stridbart skick efter drygt två och en halv timmes strid. Det hade varit ett stormangrepp där männen ryckte fram helt utan skydd mot andra som försvarade sig med begränsade skyddsmöjligheter. Vi måste erkänna att båda sidor visade stort mod. För oss var det dessutom en seger som visade att vår gerilla klarat sin mogenhetsexamen. Från och med denna strid växte vår moral oerhört, vår beslutsamhet och vårt hopp om seger ökade också. Och fastän de följande månaderna innebar svåra prövningar ägde vi redan hemligheten om hur seger kan vinnas över fienden. Aktionen vid El Uvero beseglade ödet för de små förläggningar som låg på avstånd från fiendens större truppkoncentrationer. Efter kort tid övergavs de.

Ett av de första skotten i denna strid bröt telefonförbindelsen med Santiago och om det var ett eller ett par plan som flög över stridsplatsen, så tillhörde inget fienden. Spaningsplanen anlände först flera timmar senare när vi redan hunnit upp i bergen. Inte bara de 14 döda vittnar om intensiteten i vår eldgivning, utan också det faktum att tre av kasernvakternas fem papegojor också dödades. Att inte ens dessa små djur undgick den skur av kulor som träffade träbyggnaden säger något om omfattningen.

Min återgång till läkaryrket innebar några gripande ögonblick. Den första sårade som jag tog hand om var kamrat Cilleros, som hade en mycket allvarlig skada. En kula hade splittrat hans högra arm, och när den trängt genom lungan verkade den ha fastnat i ryggraden så att hans båda ben förlamades. Tillståndet var mycket allvarligt och allt jag kunde göra var att ge honom smärtstillande medel och lägga ett hårt bandage kring bröstkorgen för att underlätta andningen. Vi försökte rädda honom på det enda möjliga sättet under dessa förhållanden, nämligen genom att vi

tog med oss våra 14 fångar och lämnade de 2 sårade, Leal och Cilleros, kvar hos fienden med läkarens hedersord som garanti. När jag talade om vårt beslut för Cilleros och sa några uppmuntrande ord, såg han på mig med ett sorgset leende som sa mer än alla ord i detta ögonblick. Han visste att allt var slut. Vi visste det också och jag frestades i att till avsked kyssa honom på pannan. Men det skulle jag se som en bekräftelse på att han var dödsdömd. Det var min plikt att inte ytterligare förbittra hans sista stund genom att understryka något som han redan visste. Så ömsint jag kunde och med gränslös sorg tog jag farväl av de två kämparna som blev kvar hos fienden. De hävdade att de hellre ville dö hos oss, men det var vår plikt att göra allt vi kunde för deras liv. Vi lämnade dem förbrödrade med de 19 sårade ur Batista-armén, som vi också givit all den medicinska vård vi kunnat.

Våra två kamrater fick anständig vård av fiendearmén men Cilleros nådde inte ens fram till Santiago. Den andre, Leal, överlevde sin skada och förpassades till fängelset på Isla de Pinos för resten av kriget. Än i dag bär han outplånliga ärr av denna betydelsefulla episod i vårt revolutionära krig.

På en av Babúnbolagets lastbilar lastade vi så mycket utrustning vi kunde, framför allt läkemedel, och som de sista gav vi oss iväg till våra gömställen i bergen. Vi hann fram i tid för att sköta våra sårade och ta ett sista farväl av våra stupade, som begravdes tillsammans vid ett ställe efter vägen. Vi förväntade oss ett stort uppbåd av förföljelse och beslöt att varje man som kunde gå på sina egna ben skulle ta sig så långt som möjligt från platsen. De sårade skulle stanna i min vård. Enrique Lopez åtog sig att ordna transporter, gömställe och några medhjälpare för att förflytta de sårade samt de kontakter som behövdes för att få fram läkemedel och kunna sköta om deras skador på bästa möjliga sätt.

Långt fram mot gryningen diskuterade vi igenom striden. Nästan ingen sov, eller sov bara stundvis. Alla anslöt sig till sällskapet och berättade vad de varit med om och sett hända. Av statistisk nyfikenhet antecknade jag alla de fiendesoldater som enligt historieberättarna dödats under striden och fann att de var fler än

Sierra Maestra 1957: Terrängskiss i sanden förklarar den militära situationen. Från höger: Che Guevara, Fidel Castro, Calixto García, Ramiro Valdés.

hela den grupp som gjort motstånd. Med sin fantasi utsmyckade varje berättare sina bedrifter. Genom denna och liknande erfarenheter lärde vi oss att fakta måste granskas av många. Vi gick till och med till överdrift och krävde fysiska bevis som exempelvis klädesplagg från varje stupad soldat för att verkligen räkna en förlust för fienden. Omsorgen om sanningen var alltid en hjärtesak i rebellarméns informationsverksamhet. Det gällde att hos kamraterna inpränta djup respekt för sanningen och nödvändigheten att sätta sanningen i första rummet oberoende av tillfälliga vinster av vilket slag det vara må.

På morgonen såg vi den segerrika truppen ge sig av efter att med sorg i hjärtat ha tagit farväl av oss. Kvar med mig blev mina medhjälpare Joel Iglesias och Oñate, en vägvisare vid namn Sinecio Torres samt Vilo Acuña, som skötte sin sårade farbror. Acuña är nu major i rebellarmén.

Översättning: Eva Björklund

Minnestal över El Patojo

För några dagar sedan kom ett telegram om händelseutvecklingen i Guatemala med beskedet att några fosterlandskämpar var döda, bland dem var Julio Roberto Cáceres Valle.

Döden är en olycka som ofta drabbar oss i detta mödosamma yrke som revolutionärer mitt uppe i den klasskamp som skakar hela världsdelen. Men det är alltid smärtsamt att få veta att en vän har dött, en kamrat i svåra stunder, en kamrat i drömmar om en bättre tid. Julio Roberto var en stor vän. Han var liten till växten och kroppsligen snarast klen. Därför kallades han *El Patojo*, slangord i Guatemala för liten grabb.

I Mexiko hade El Patojo sett det revolutionära projektet födas. Han anmälde sig också som frivillig, men Fidel ville inte dra in fler utlänningar i den nationella frihetskamp som jag fick äran att delta i.

Några dagar efter revolutionens seger sålde El Patojo sina få ägodelar och kom med en väska i handen till mig. Han arbetade på flera platser inom den offentliga förvaltningen och blev personalchef vid Industrialiseringsavdelningen inom INRA (Jordreforminstitutet), men trivdes aldrig bra med arbetet. El Patojo sökte något annat, han sökte sitt lands befrielse. Liksom vi alla hade han förändrats på djupet. Från att ha varit en vildhjärna som stack från Guatemala utan att riktigt förstå skälen till nederlaget där, hade han blivit en medveten revolutionär.

Vi träffades första gången på ett tåg, på flykt från Guatemala några månader efter Arbenz' fall. Vi var på väg till Tapachula för att därifrån ta oss till Mexiko. El Patojo var flera år yngre än jag, men vi blev på en gång goda vänner, en vänskap som varade. Vi färdades tillsammans från Chiapas till Ciudad de Mexico. Vi hade samma problem: vi var utan pengar, besegrade, tvungna att hanka oss fram i en omgivning som var likgiltig om inte rent fientlig.

El Patojo hade inga pengar alls och jag hade några pesos. Jag köpte en kamera och tillsammans ägnade vi oss åt att smygfotoamera folk i parkerna. Vi jobbade med en mexikan, som hade ett litet laboratorium där vi framkallade bilderna. Vi lärde känna hela Ciudad de Mexico, som vi genomkorsade från ena änden till den andra för att leverera våra bedrövliga bilder och

kämpade med kunder av alla de slag för att övertyga dem om att det lilla barnet på fotot verkligen var vackert, och att ett sådant underverk var värt en mexikansk peso. På så sätt klarade vi livhanken i flera månader och så småningom började det gå riktigt bra. Men våra vägar skildes av ett revolutionärt livs oberäkneliga händelser. Som jag sade ville Fidel inte ta med El Patojo på expeditionen till Kuba, inte för att det var något fel på honom, utan för att vår lilla armé inte skulle bli en mosaik av nationaliteter.

El Patojo började arbeta som journalist. Han studerade sedan fysik på Mexikos universitet. Han avbröt studierna och blev journalist igen utan att komma särskilt långt. Han förtjänade sitt levebröd på olika platser, i olika arbeten utan att kräva mycket. Än i dag kan jag inte säga om denne känslige och sammanbitne grabb var för blyg eller för stolt för att erkänna sina svagheter och personliga problem och för att vända sig till en vän och be om hjälp.

El Patojo var inåtvänd, en människa med hög intelligens och bildning, ständigt i utveckling. Sin djupa känslighet ställde han på senare tid i sitt folks tjänst. Han var medlem i partiet PGT (Guatemalas Arbetarparti). Han hade blivit mer disciplinerad i arbetet och höll på att mogna till en utmärkt kraft inom den revolutionära rörelsen. Mycket litet fanns kvar av hans tidigare överkänslighet och ibland högdragna sätt. Revolutionen renar människorna och förbättrar dem, liksom bonden i sin verksamhet försöker rätta till växtens dåliga egenskaper och utveckla de bästa.

Efter att vi kommit till Kuba bodde vi nästan alltid tillsammans, som gamla vänner gör. Men det tidigare ömsesidiga förtroendet var inte längre så lätt att upprätthålla i detta nya liv. Jag bara anade vad El Patojo var ute efter när jag ibland såg honom intensivt studera något av sitt lands många inhemska språk. En dag kom han och sa att han skulle ge sig iväg. Tiden var inne för honom att göra sin plikt.

El Patojo hade ingen militär utbildning. Han kände helt enkelt att hans plikt kallade och han ville kämpa i sitt eget land med vapen i hand för att på något sätt där upprepa vår gerillakamp. Vi hade ett långt samtal, vilket var sällsynt på

den tiden. Jag gav honom bara tre enträgna råd: ständig rörlighet, ständigt misstroende, ständig vaksamhet. Rörlighet: att aldrig stanna på samma plats, aldrig stanna mer än två nätter på samma ställe, ständigt byta uppehållsort. Misstroende: att i början inte ens lita på sin egen skugga, aldrig lita på vänskapligt sinnade bönder, uppgiftslämnare, vägvisare eller kontaktmän. Inte lita på någon eller något förrän ett område är befriat. Vaksamhet: ständig vakthållning och spaning, slå läger på säkra platser och framför allt aldrig sova under tak, aldrig sova i ett hus som kan bli omringat. Det var en sammanfattning av vår gerillaerfarenhet. Det var det enda jag med ett handslag kunde ge min vän. Hur skulle jag kunna råda honom att inte fullfölja sina planer? Med vilken rätt? Vi hade gjort ett försök när det ansågs helt omöjligt. Nu visste han att det var möjligt.

El Patojo gav sig iväg och efter en tid fick vi höra om hans död. Som alltid hoppades vi i början att det var en namnförväxling, att det var ett misstag. Men tyvärr. Hans mor hade identifierat hans döda kropp. Det råder inga tvivel om att han har dött. Och inte bara han, utan en grupp kamrater till honom, kanske lika tappra, lika självupppoffrande och lika intelligenta, men inga som vi känner.

Än en gång denna nederlagets bittra smak och den obesvarade frågan: Varför inte dra lärdom av andras erfarenheter? Varför hade de inte lagt större vikt vid de enkla råd de fick? Vi insisterade på att få reda på exakt hur det hade gått till, hur El Patojo hade dött. Ännu vet vi inte så noga vad som hände, men vi kan nog säga att området var illa valt, att männen inte var tillräckligt vältränade, att de varit alltför godtrogna och framför allt inte nog vaksamma. Förtryckartrupperna överraskade dem, dödade några, skingrade de övriga, tog upp jakten och praktiskt taget förintade dem. Några tillfångatogs, andra dödades i strid som El Patojo. När gerillagrupperna förlorat sammanhållningen slutade det troligen med rena människojakten, som den vi upplevde efter Alegría de Pío.

Än en gång har ungt blod givit näring åt Amerikas jord för frihetens sak. Ännu en strid har förlorats. Låt oss begråta våra stupade kamrater medan vi slipar våra huggknivar. Låt oss lära av våra älskade dödas olyckliga men värdefulla erfarenheter, och fast besluta att inte upprepa misstagen, att hämnas deras död genom att

vinna många segerrika strider och nå den slutliga befrielsen.

När El Patojo gav sig iväg nämnde han inget om att han lämnade något efter sig, han nämnde inte någon persons namn, han hade inga personliga ägodelar att bekymra sig över och inga andra kläder än dem han hade på sig. Men gemensamma gamla vänner i Mexiko tog hit några dikter som han skrivit ner i en anteckningsbok. Det är en revolutionärs sista dikter, en sång av kärlek till revolutionen, till fosterlandet och till en kvinna. Den kvinna som El Patojo mötte och älskade här på Kuba kan ta slutraderna i den sista dikten som en uppmaning:

*Tag, det är bara ett hjärta
håll det i din hand
och då dagen gryr
öppna din hand och låt solen värma det ...*

El Patojos hjärta finns kvar hos oss och väntar på handen som ska sträckas ut i kärlek och vänskap, ett helt folks händer som ska låta solen värma det i gryningen av den nya dag som utan tvivel skall komma och lysa för Guatemala och hela Amerika.

I dag finns det på Industridepartementet, där El Patojo lämnade många vänner, ett litet statistiskt institut som bär namnet Julio Roberto Cáceres Valle. Längre fram, när Guatemala vunnit sin frihet, kommer en skola, en fabrik eller ett sjukhus att bära hans kära namn, eller någon annan plats där människor kämpar och arbetar för att skapa ett nytt samhälle.

Översättning: Eva Björklund